

зменшенню фінансового навантаження на громадян та частковому компенсуванню обмежених можливостей державної системи охорони здоров'я. Водночас ефективність медичного страхування залежить від рівня розвитку законодавчого регулювання, економічної стабільності та готовності страхового ринку покривати ризики, пов'язані з воєнними діями. Умови воєнного стану не повинні знижувати рівень гарантій права на охорону здоров'я, а навпаки – актуалізують необхідність удосконалення системи медичного страхування як важливого елементу соціального захисту населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%2%D1%80#Text>
2. Про страхування: Закон України від 18.11.2021. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: *Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний сайт. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 14.05.2026).

МЕЛЬНИК Софія Русланівна,
здобувачка вищої освіти юридичного
факультету,
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький
Науковий керівник:
БІЛОУСОВ Юрій Валерійович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права,
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ДОКТРИНА «ПЛОДІВ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Доктрина «плодів отруйного дерева» (*fruits of the poisonous tree*) є однією з достатньо обговорюваних концепцій у теорії доказового права, яка зародилася в англо-американській правовій традиції та з часом стала невід'ємною частиною правових систем багатьох країн. Останнім часом застосування таких підходів простежується й у практиці українських судів.

У цивільному судочинстві ця доктрина відіграє роль у забезпеченні прийнятності доказів, оскільки саме від якості та законності доказової бази

безпосередньо залежить справедливий результат вирішення будь-якого судового спору. Суть цієї концепції полягає в тому, що якщо джерело отримання доказів, так зване «дерево», є незаконним або «отруєним», то всі фактичні дані, які з нього випливають, тобто «плоди», також вважаються недопустимими і не можуть бути взяті судом до уваги. Таким чином, першочерговий доказ, здобутий із порушенням норм чинного законодавства, може поставити під сумнів допустимість іншої доказової інформації, що була отримана на його основі.

Досліджувана доктрина має глибоке коріння в судовій практиці Сполучених Штатів Америки. Вперше вона була описана ще у 1920 році під час розгляду справи *Silverthorne Lumber Co. v. USA* [1]. У цій справі представники Міністерства юстиції та маршал США без належних повноважень здійснили незаконний обшук в офісі компанії, вилучивши всі книги, папери та документи. Хоча суд першої інстанції згодом наказав повернути оригінали, уряд встиг зробити фотографії та копії матеріалів, на основі яких було сформовано нове обвинувачення та видано нові судові повістки на надання оригіналів. Верховний Суд США, очолюваний суддею Голмсом, постановив, що знання, здобуті внаслідок неправомірних дій державних органів, не можуть бути використані ними в такий спосіб. Остаточне термінологічне закріплення назви доктрини отримала в 1939 році у справі *Nardone v. United States* [2]. Згодом ця концепція поширилася на європейський континент через практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) і була імплементована в національні правові системи багатьох держав, включаючи Україну.

У теорії цивільного процесу доктрина «плодів отруйного дерева» знаходить своє відображення через інститут допустимості доказів, де доказування розглядається як діяльність суду та учасників справи, спрямована на встановлення фактичних обставин шляхом збирання, дослідження та оцінки доказів. Згідно зі ст. 78 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом [3]. Водночас ЦПК України не містить самостійної загальної норми про недопустимість доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав і свобод людини, тому відповідна доктрина не може механічно переноситися у цивільний процес у тому вигляді, в якому вона застосовується в інших видах судочинства.

Важливість цієї доктрини має багатоаспектний характер: по-перше, вона забезпечує захист фундаментальних прав і свобод людини; по-друге, гарантує неупереджений розгляд справи, оскільки використання незаконної інформації може призвести до упередженості судді; по-третє, сприяє підвищенню загальної довіри до судової системи, оскільки громадяни отримують впевненість у захищеності своїх прав навіть під час судових спорів.

Офіційна опонентка, суддя Верховного Суду Н. Ю. Сакара, у своєму відгуку наголошує на доцільності запозичення та врахування окремих аспектів доктрини «плодів отруйного дерева» при розгляді цивільних справ [4]. Вона підтримує позицію, що врахування окремих аспектів цієї концепції може мати значення для забезпечення справедливого судового розгляду.

Опонентка позитивно оцінює пропозицію розширити сферу застосування критерію допустимості доказів, виходячи за межі суто формальної оцінки. Зокрема,

через призму іноземного досвіду пропонується визнавати недопустимими докази, здобуті з суттєвим порушенням прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. На думку судді, чітке визначення випадків неналежності та недопустимості доказів дозволить мінімізувати неоднозначне застосування правових норм судами, що сприятиме підвищенню загального рівня судочинства в Україні

Варто зауважити, що учасники цивільного судочинства регулярно намагаються застосувати цей принцип для визнання доказів або дій посадових осіб незаконними. Виразним прикладом є справа № 645/3063/19, де боржниця оскаржувала дії приватного виконавця з повторного опису та оцінки майна [5]. Вона стверджувала, що оскільки первинне вилучення майна державним виконавцем було визнано судом неправомірним через відсутність дозволу на проникнення до приміщення («отруйне дерево»), то всі подальші кроки приватного виконавця, які стали можливими лише завдяки фізичному утриманню майна у філії ДП «Сетам» після першого незаконного акту, є «плодами отруйного дерева». Суд першої інстанції у цій справі погодився з цією логікою, вказавши на «ланцюгову» незаконність дій виконавця. Проте Верховний Суд у своїх роз'ясненнях наголошує, що сторони часто помилково ототожнюють доктрину з виконанням державним виконавцем дій, спрямованих на належне виконання судового рішення в межах його компетенції.

Спроби посилення на доктрину зустрічаються і в спорах щодо недійсності правочинів. У справі № 727/5209/20 позивач намагався визнати договір довічного утримання нікчемним, посилаючись на те, що він базується на незаконному звіті про оцінку майна, який оцінювач нібито не підписувала [6]. Скаржник стверджував, що оскільки оцінка була дефектною, то і сам договір є «отруйним плодом» цієї оцінки. Аналогічна аргументація використовувалася у справі № 947/6594/20, де позивачка вважала рішення міської ради та державний акт на землю «гілками отруйного дерева», бо вони ґрунтувалися на підробленому технічному паспорті 2002 року [7].

Крім того, учасники справ апелюють до цієї доктрини у випадках порушення процедур збирання інформації або відкриття проваджень. У справі № 752/3839/22 позивач стверджував, що дії виконавчої служби щодо опису та арешту автомобіля є неправомірними, оскільки саме відкриття виконавчого провадження відбулося з порушенням територіальної підсудності, а отже, всі отримані в результаті цього докази є недопустимими за принципом «отруйного дерева» [8].

Водночас Верховний Суд сформував обмежувальний підхід до можливості застосування цієї доктрини у цивільному процесі. У постанові від 25 грудня 2023 р. у справі № 161/5528/19 Суд зазначив, що доктрина «плодів отруйного дерева» має своє правове втілення насамперед у положеннях частини першої ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України), відповідно до якої недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, а також похідні від них докази. Натомість ЦПК України не містить загальної норми про недопустимість доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав і свобод людини, оскільки у цивільному процесі суд не бере до уваги докази, одержані з порушенням порядку, встановленого законом, відповідно до частини першої ст. 78 ЦПК України, а також оцінює достатність доказів у їх сукупності згідно

зі ст. 80 ЦПК України. З огляду на це, Верховний Суд дійшов висновку, що відповідна доктрина не застосовується у цивільному процесі [9].

Цей підхід був підтверджений і в новішій практиці Верховного Суду. Зокрема, у постанові від 19 травня 2026 р. у справі № 347/576/25 Суд повторив, що посилання на необхідність застосування доктрини «плодів отруйного дерева» є необґрунтованим, оскільки вона не характерна для змагального цивільного процесу [10]. Тому в цивільному судочинстві ця доктрина може згадуватися як аргумент сторін, однак не функціонує як самостійний процесуальний механізм визнання доказів недопустимими.

Разом із тим, висновки Верховного Суду про незастосування доктрини «плодів отруйного дерева» у цивільному процесі не означають втрати її наукового значення і не закривають потенційну можливість її застосування, зокрема через практику Європейського Суду з прав людини. Навпаки, відповідна доктрина може розглядатися як важливий предмет доктринального аналізу, оскільки вона порушує ширше питання про межі використання у цивільному судочинстві інформації, отриманої з порушенням закону, про співвідношення формальної допустимості доказів із вимогами справедливого судового розгляду, а також про потребу запобігання недобросовісному формуванню доказової бази учасниками справи.

Отже, у цивільному процесі доктрина «плодів отруйного дерева» наразі не може розглядатися як самостійний механізм визнання доказів недопустимими, а посилання на неї потребує врахування особливостей цивільного процесуального доказування. Судова практика виявляє системну проблему, коли сторони помилково переносять цю процесуальну концепцію на матеріальні правовідносини, намагаючись через дефекти первинних документів автоматично поставити під сумнів законні дії органів публічної влади, виконавчі дії чи зміст наступних правочинів. Верховний Суд обмежує такі спроби, наголошуючи на відмінності між порушенням порядку одержання доказів, процесуальною недопустимістю доказової інформації та матеріально-правовою оцінкою відповідних дій чи актів.

Список використаних джерел

1. Silverthorne Lumber Co. v. United States. 251 U.S. 385. 1920. URL: <https://surl.li/jstzpx> (дата звернення: 01.05.2026).
2. Nardone v. United States, 308 U.S. 338 (1939). *Justia*. URL: <https://surl.li/kazwgv> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Сакара Н. Ю. Відгук офіційного опонента на дисертацію Симбірської Є. В. «Належність і допустимість доказів у цивільному процесі України», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. Київ : НАВС, 2019. 14 с. *Електронний репозитарій НАВС*. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/768658e4-80c2-4d47-8983-6d3a34d01837/content> (дата звернення: 01.05.2026).

5. Постанова Верховного Суду від 24.07.2025 р. у справі № 645/3063/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129180997> (дата звернення: 01.05.2026).
6. Постанова Верховного Суду від 12.01.2023 р. у справі № 727/5209/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108653810> (дата звернення: 01.05.2026).
7. Постанова Верховного Суду від 03.09.2025 р. у справі № 947/6594/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130158166> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Постанова Верховного Суду від 01.03.2023 р. у справі № 752/3839/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109302992> (дата звернення: 01.05.2026).
9. Постанова Верховного Суду від 25.12.2023 р. у справі № 161/5528/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115974184> (дата звернення: 01.05.2026).
10. Постанова Верховного Суду від 19.05.2026 р. у справі № 347/576/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136739213> (дата звернення: 28.05.2026).

МЕЛЬНИЧУК Вікторія Вікторівна,

здобувач вищої освіти

Інституту права та безпеки освітньої

Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса

Науковий керівник:

КОВБАН Андрій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса

ЗАОХОЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ: ПРАВОВІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах динамічного ринку праці та підвищеної конкуренції ефективне управління людськими ресурсами набуває критичного значення для забезпечення стійкого розвитку та досягнення стратегічних цілей будь-якої організації. Ключовим елементом цього процесу є мотивація працівників, спрямована на стимулювання їхньої трудової активності, ініціативності та підвищення загальної продуктивності праці.

Інструментарій мотиваційного впливу є багатогранним, проте заохочення працівників виступає одним із найбільш дієвих та універсальних механізмів. Заохочення, як система матеріальних і нематеріальних стимулів, покликане не лише